

Психологічний дискурс інформаційних матеріалів пропагандистського характеру

Володимир Міненко

Д-р наук із державного управління, професор, заслужений працівник соціальної сфери, Полтавське відділення ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Полтава, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1873-5035>, e-mail: vladimir3000.kh@gmail.com

Тетяна Єгорова

Полтавське відділення ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Полтава, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3588-2475>, e-mail: expertegor@gmail.com

Розглянуто питання щодо деструктивного впливу пропаганди російського агресора на українську аудиторію, визначено предмет психологічного дослідження в складі комплексної психолого-лінгвістичної експертизи інформаційних матеріалів пропагандистського характеру, окреслено можливості дискурсивного аналізу пропагандистського інформаційного матеріалу.

Ключові слова: інформаційно-психологічна спеціальна операція (ІПСО); комунікація; пропаганда; деструктивний вплив; ментальний зсув; дискурс.

Psychological Discourse of Informational Materials of a Propagandistic Nature

Volodymyr Minenko, Tetiana Yehorova

The article considers the issue of destructive impact of Russian aggressor's propaganda on the Ukrainian audience, defines the subject of psychological research as part of a comprehensive psychological and linguistic analysis of propaganda information content and outlines the possibilities of discursive analysis of propaganda information content.

Keywords: information and psychological special operation (IPSO); communication; propaganda; destructive influence; mental shift; discourse.

Багато років Україна зазнає масштабної інформаційної інтервенції (інформаційно-психологічної спеціальної операції, далі — ІПСО) з боку РФ, спрямовану на ментальний розкол українського суспільства на ґрунті ідеологічних, релігійних, національних і політичних протиріч.

Від початку повномасштабної збройної агресії РФ проти України провідним інструментом російської ІПСО є пропаганда демілітаризації, денацифікації України та «братерства російського і українського народів». Згодом ці смислові меседжі набули незауваженого характеру з метою виправдати російську збройну агресію: так званого захисту українців від фашистської загрози, побудови нової економічної і політичної моделі українського суспільства (наприклад, проекти Новоросія, Новый Іерусалим, Республіка Україна) тощо. На смисловому тлі таких ідеологічних проєктів російська ІПСО вибудовує в українському інформаційному середовищі систему

підтримання збройної агресії РФ, схвалення окупації окремих територій України та діяльності окупаційної адміністрації, спонування до співпраці з державою-агресоркою та ін., імплантуючи в індивідуальну свідомість українців штучні російські матриці й репрезентуючи себе як визволителя українського народу від фашизму, бандеровщини, укронацизму та ін. Поширення в інтернет-ресурсах, телекомунікаціях та інших засобах масової інформації (далі — ЗМІ) цих меседжів має на меті ментальний зсув у свідомості українських громадян, програмування їхніх моделей поведінки для вирішення довгострокових стратегічних завдань РФ.

З-поміж інформаційних технологій, застосовуваних російською ІПСО, перше місце посідає політична пропаганда, що створює загрозу національній безпеці України [1—3]. Дослідження вітчизняних науковців підтверджують, що політична пропаганда — складне явище, що має психологічну природу, оскільки

вона спрямована на руйнування сталих соціальних цінностей людей та переорієнтацію на інші цінності, нав'язані пропагандистами. Деструктивний (руйнівний) характер пропаганди досягається через створення ілюзорної, штучно створеної паралельної реальності, у якій перевернуто систему переконань, особистих цінностей, соціальних стереотипів людини, що дає змогу реалізувати способи поведінки, бажані для маніпулятора-пропагандиста [4—6].

Арсенал російської деструктивної пропаганди, реалізованої в різноманітних інформаційних повідомленнях, є об'єктами дослідження комплексної психолого-лінгвістичної експертизи. Сучасна методологія проведення таких експертиз постійно розвивається, що вимагає розмежування предмету дослідження експерта-лінгвіста і експерта-психолога, визначення меж їхньої компетенції та алгоритмів дослідження.

Психологічна природа пропаганди полягає у задіянні всіх когнітивних процесів, емоційної та мотиваційної сфер, в урахуванні механізмів психологічного захисту (психологічних бар'єрів) та застосування прийомів, що дають змогу подолати або уникати цих бар'єрів, та ін. Сучасна психологія пропаганди також ураховує значну інтенсифікацію взаємодії між комунікантами завдяки невинному розвитку технічних засобів (каналів інформації), які тиражують і залучають до процесів комунікації необмежену кількість людей.

У традиційному розумінні предмет психології пропаганди визначено в класичній моделі комунікації Г. Лассвела: хто передає пропагандистське повідомлення; кому воно адресоване; що повідомляється; які умови (канал) передачі інформації; який ефект [7].

На нашу думку, класична модель комунікації Г. Лассвела та її сучасні модифікації цілком відповідають методології психологічного дослідження пропагандистського інформаційного матеріалу, даючи змогу визначити адресанта, цільову аудиторію (адресатів), комунікативну мету, комунікативні стратегії і прийоми, локус спрямованості до сфер психіки реципієнтів та ефект комунікації. На підставі комплексної взаємодії всіх елементів цієї комунікативної системи можна визначити ефективність або потенціал

впливу пропагандистського матеріалу на свідомість і діяльність реципієнтів.

Розв'язання експертом-психологом цих завдань у межах комплексної психолого-лінгвістичної експертизи обов'язково ґрунтується на результатах дослідження експерта-лінгвіста, який визначає лінгвальні ознаки, що дають змогу віднести інформаційний матеріал до категорії пропаганди. Натомість питання щодо ступеня впливу або потенціалу впливу пропаганди (зокрема, деструктивного) на когнітивну, емоційну, мотиваційну сфери психіки і поведінку реципієнтів належить до компетенції експерта-психолога.

Отже, предметом дослідження експерта-психолога в межах комплексної психолого-лінгвістичної експертизи є визначення комунікативної специфіки пропагандистського інформаційного матеріалу та потенціалу його деструктивного впливу на психіку та діяльність реципієнтів.

Аналізувати низку психологічних феноменів у пропагандистському інформаційному матеріалі доцільно методами дискурсивної психології, основним положенням якої є те, що дискурс опосередковано створює реальність засобами усної або писемної мови. Поміж різних концепцій дискурсу найбільшу увагу заслуговують ті, що спираються на теорію комунікації, яка розглядає дискурс як невід'ємний носій і ретранслятор вербальними та невербальними засобами ментальних сенсів, настанов, ідеалів, цінностей, думок, інтерпретацій тощо, увиразнюючи цим соціокультурний контекст комунікації.

Дискурс є надважливою категорією комунікації, оскільки відображає інтенції комунікантів, особливості інтеракції, мовні коди та паролі-ідентифікації, що наділяє його потужним ресурсом впливу. В аспекті психологічного дослідження заслуговують на увагу російські пропагандистські дискурси ідентичності (національної, наднаціональної, регіональної, релігійної та ін.), політичні, ідеологічні, медіадискурси, дискурси субкультур [4].

Отже, у психологічному аспекті пропонуємо розглядати дискурс російського пропагандистського інформаційного матеріалу як цілісне, організоване смислове поле, адресоване цільовій аудиторії, що має одночасний

деструктивний вплив на необмежену кількість людей через ЗМІ, телебачення тощо з метою маніпулювання масовою свідомістю.

Ефективність деструктивного впливу пропаганди досягається за умов дотримання психологічних закономірностей та принципів її функціонування, з-поміж яких виділимо провідні: наявність генеральної тези, її чіткість та обґрунтованість; доступність для розуміння цільовою аудиторією; складність для критики (відсутність видимої суперечності між кількома тезами); привертання уваги засобами наочності й смислового акцентування; застосування опорних сигналів (вербальних і невербальних кодів); привабливість смислового фону; збалансованість між доступністю для розуміння та стійкістю до критики; застосування комплексу маніпулятивних прийомів, адресованих до емоційної, когнітивної та мотиваційної сфер реципієнтів.

Окрім цього, ефективність змін у соціальних настановах реципієнтів у напрямі, заданого деструктивною пропагандою, досягається з урахуванням конкретної соціально-політичної ситуації, яка підтверджує зміст трансльованої інформації. Оскільки протягом багатьох років українське населення зазнавало масованої інтervenції російської ІПСО, міри професійного (зокрема, засобами комплексного психолого-лінгвістичного дослідження) виявлення наявного або потенційного деструктивного впливу на свідомість українських людей пропаганди РФ є пріоритетним завданням.

Перелік джерел посилання

1. Про національну безпеку України : Закон України № 2469-VIII від 21.06.2018 р. (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 25.03.2024).
2. Стратегія національної безпеки України. Безпека людини — безпека країни : рішення РНБО України від 14.09.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/392/2020> (дата звернення: 29.03.2024).
3. Стратегія інформаційної безпеки : рішення РНБО України від 15.10.2021 р. [введено в дію Указом Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069> (дата звернення: 04.04.2024)
4. Дзюба М. Т., Жарков Я. М., Ольховой І. О., Онищук М. І. Нарис теорії і практики інформаційно-психологічних операцій : навч. посібн. Київ, 2006. 471 с.
5. Плющ А. Н. Социально-психологические механизмы информационного влияния : моногр. Ніжин, 2017. 244 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/227486142.pdf> (дата звернення: 28.10.2023).
6. Почепцов Г. Г. Войны новых технологий. Харьков, 2020. 601 с.
7. Lasswell H. D., Smith B. L., Casey R. D. Describing the Contents of Communications / Propaganda, communication, and public opinion; a comprehensive reference guide. Princeton, 1946. P. 74—94.